

Mit jelent a nevelőszülőség egy felzárkózó magyar közösségben?

Jelige: kfm427

Dolgozat lezárásának dátuma: 2024. 06. 28.

Tartalom

Bevezetés	2
Elméleti keret	4
Gyerekek állami gondozásban	4
Kik a nevelőszülők?	6
Nevelt gyerekek az iskolában	7
Módszertan	8
Interjúk	8
Félig strukturált interjú	9
Narratív élettörténet	9
Fókuszcsoporthoz tartozó interjú	10
Szakértői interjú	10
Nehézségek, melyekkel út közben szembesültem	10
Elemzés	12
A kutatott falu sajátosságai	12
Nevelőszülők a faluban	13
Etnikai tényezők	13
A helyi nevelőszülői attitűd megismerésének nehézségei	14
Nevelőszülőség mint karrier? – a nevelőszülők motivációja	15
A falu első nevelőszülője	15
Mennyi pénzzel gazdálkodik egy nevelőszülő egy hónapban?	18
A nevelőszülők megítélése	20
Az alkalmasság kérdése	21
Nevelt gyerekek a helyi közoktatásban – általános iskola	23
Összegzés	25
Felhasznált irodalom	27

1. Bevezetés

Kutatásomat 2022. júliusában kezdtem el az egyetemi kutatási gyakorlat keretein belül. A kutatótábor július 8-ától 4-éig tartott, amikor igyekeztük felderíteni a Ceferino Ház¹ számára, hogy milyen eredményeket ér el a helyi pasztorációjuk. A kitelepülést megelőzte egy kutatási módszertani szeminárium. Akkor derült ki számomra, hogy a faluban nagyon megszorodott a nevelt gyerekek és a nevelőszülők száma, ezért választottam jelen dolgozatom témáját. Ezen felül a falu még számos problémával küzd. Ilyen például az elburjánzó és bizonyos szempontból monitorozhatatlan droghasználat és -terjesztés, a munkanélküliség vagy éppen a kóborkutyák jelenléte.

Személyes kutatómunkámat két időbeli szakaszra tudnám bontani. Az első szinte a teljes 2022-es évet kitette, ugyanis a tavaszi félévemet – ahogyan azt már korábban is említettem – a falu előzetes felmérése, vagyis annak paramétereinek megismerése tette ki. Ezt követte a nagyjából ötnapos kutatótábor, ahol nagyrészt interjúkat és egyéb megfigyeléseket végeztem. A 2022-es őszi félévben pedig – szintén szemináriumi környezetben – az adatok feldolgozása történt.

Legközelebb a 2023-2024-es tanévben tértem vissza a téma kutatásához, ugyanis azt tapasztaltam, hogy addig csak a felszínt kapargattam, ezáltal tanárom támogatásával és biztatásával megszületett bennem az igény a téma kibontására. Ezt követően már csak egy-egy napot töltöttem a községben, amikor további interjúkat és megfigyeléseket végeztem.

Kutatásom fő célja a nevelőszülőség helyzetének bemutatása egy Nógrád vármegyei községben. Jelentősebb kutatási kérdéseim a következők:

- Mi okozza a nevelőszülők és a nevelt gyerekek egyre növekvő számát?
- Milyen hatással van ez a jelenség a falura?
- Van kapcsolat a falu kisebbségi jellege és a kialakult helyzet között?
- A falu hátrányos helyzetének van bármilyen hatása a nevelt gyermekekre?

Kutatásom alapvetően feltáró jellegű, emiatt a különböző témák koherenciáját a kutatás menete adja. Ebben egyfajta időbeliség fedezhető fel, ugyanis először a falu alapvető jellegével szembesültem, így elsőként ezen ismereteimről számolok majd be (4.1. fejezet) az elemzés során. Ezután kezdtem elmélyülni a helyi nevelőszülőség helyzetének megismerésébe (4.2.,

¹ A Váci Egyházmegye cigánypasztorációs programja

4.3., 4.4., 4.5. fejezet), mely témakört mind a nevelőszülők, mind a kutatott község, mind szakértők álláspontja szerint körbejártam. A szakértői tapasztalatok pedig arra ösztönöztek, hogy a nevelt gyerekek közoktatási helyzetét is megvizsgáljam (4.6. fejezet).

2. Elméleti keret

2.1. Gyerekek állami gondozásban

Ha egy gyermeket otthoni környezetében bántalmaznak, súlyosan elhanyagolják vagy egyéb más körülmény áll fenn, ami súlyosan veszélyezteti a gyermeket, illetve, ha a gyermek magatartása súlyosan veszélyeztető, akkor a gyámhatóság közbelép és kiemelik a gyermeket a családból². Bár alapvetően jogellenes cselekedet, mégis sok gyermeket csupán a család anyagi helyzete miatt vesznek állami gondozásba. Ezen jelenség megszüntetéséért jelenleg is több civil szervezet küzd. Arra a kérdésre, hogy a gyámhivatalnak mikor van joga kiemelni egy gyereket a családjából, szinte lehetetlen pontos választ adni, ugyanis napjainkban is súlyos viták folynak arról, hogy meddig tart egy család integritása, meddig a pontig dönthet kizárólagosan a család a gyermekek neveléséről és annak módszereiről, és hogy hol kezdődik az állam hatalma az adott kérdésben.³

A gondozásba vétel után a gyermekek sorsának két lehetséges útja van; vagy gyermekotthonokba, vagy nevelőszülőkhöz kerülnek. 2014-től kezdve törvény írja elő, hogy a nevelőszülőknél való elhelyezés prioritást élvez a gyermekotthonokkal szemben. A nevelőszülőség lényege, hogy a gyermek a nevelőnek a saját otthonában él a gondozás alatt, ezáltal családi körülmények között nevelkedhet. (infojegyzet, 2019)⁴

A nevelőszülőség Európa-szerte jelen van, azonban kiderült, hogy míg a nyugat-európai országokban egy jól kiépített nevelőszülői rendszer működik egyéb alternatív otthont biztosító ellátás és kevés intézmény mellett, addig a közép- és kelet-európai, poszt kommunista országokban komolyabb lemaradások mutatkoznak ezen a területen a magas számú bentlakásos intézmények és az alternatív otthont biztosító ellátások alacsony száma miatt. (infojegyzet, 2019)

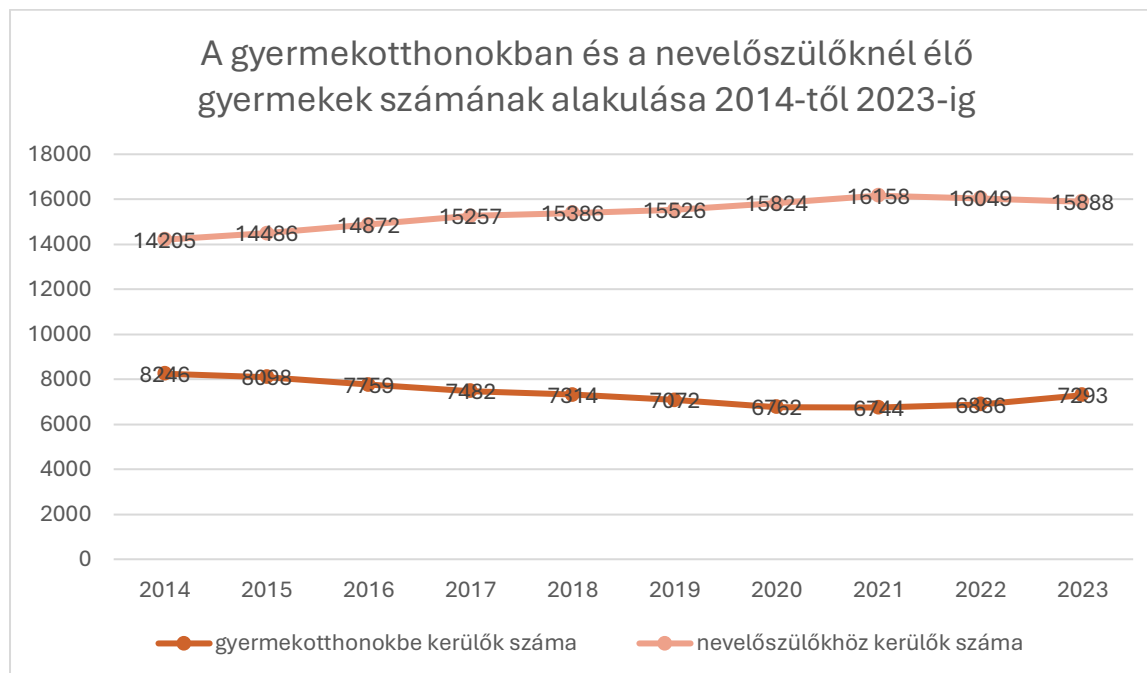
Részben a korábban említett 2014-es rendeletnek köszönhetően - miszerint az államnak célja, hogy elsődlegesen nevelőszülőkhöz kerüljenek a gyermekek, mint gyermekotthonokba - , pozitív tendenciát kezdett el mutatni a befogadócsaládoknál élő gyerekek aránya a nevelőotthonokban élőkével szemben, azonban 2022-ben egy negatív irányt vett a számok

² <https://www.jogiforum.hu/hir/2020/02/18/sulyosan-veszelyeztetett-gyermekek-es-gyermekejoleti-szolgalatok-amit-a-gyermekevedelmi-jelzorendszerrol-tudni-erdemes/>

³ <http://www.csagyi.hu/hirek/item/1185-a-gyerekek-kiemelése-a-csaladokból-az-europa-tanács-tagállamaiban>

⁴ https://www.parlament.hu/documents/10181/1789217/Infojegyzet_2019_34_neveloszulok.pdf/c2a1487e-3ff0-eb07-3a20-13851d22e8fb?fbclid=IwAR23NUVW9WZpwKt84RrKCIslRA2kFRr85ZaHrCFP7YRjZQNMeXwZbAvrFAE

alakulása, vagyis az otthonokban élő gyermekek száma növekedésnek indult, a nevelőszülőknél élőké pedig csökkenni kezdett. Utóbbi azonban még mindig több, mint duplája az előbbinek.

1. ábra Forrás: a szerző saját szerkesztése

A KSH 2023-as adatai alapján jelenleg 5797 nevelőszülő él Magyarországon közülük azonban 492-en nem aktívak. A jelenleg is aktív nevelőszülők nagyrésze 1-3 gyermeked nevel; 1091-en egy gyermeket, 1273-an két gyermeket, 1212-en pedig három gyermeket vállalnak. Ezen kívül 792-en vállalnak négy gyermeket, 571-en öt gyermeket és 361-en hat vagy annál több gyermeket. (KSH, 2023 25.1.1.21.)

A gyerekek családokból való kiemelése 0-18 éves korig lehetséges, ami azt jelenti, hogy ezen esemény rendkívül nagy szerepet játszhat a gyermek identitásában. Ezt az állítást támasztja alá Erik Erikson elmélete is, miszerint az ember identitása nyolc fázisban fejlődik és változik. Ebből a nyolc fázisból öt érinti a 18 év alattiakat: a csecsemőkor (0-1 éves kor), amikor ideális esetben kialakul a bizalom, a kisgyermekkor (1-3 éves kor), amikor kialakul az önkontroll, a játszókor (3-6 éves kor), amikor a gyermek önállóbb lesz képessé válik a tervezésre, a kisiskoláskor (6 éves kortól a pubertásig), amikor intellektuális, fizikai és szociális kompetenciákra tesz szert, illetve a serdülőkor, amikor kialakul egy koherens önkép. (Erikson, 2002) Azonban fontos figyelembe tartani, hogy az állami gondozásba kerülő gyermekeknek sokszor nem adatik meg az a biztos háttér, amiben az említett fázisok ideálisan tudnak lezajlani. Ebből adódóan kialakulhat – az első fázisban – bizalmatlanság, - a második fázisban – szegény, - a harmadik fázisban – büntudat, - a negyedik fázisban – a kisebbségi érzése, - az ötödik

fázisban – szerepkonfúzió. Ezek a belső-külső világ közötti kapcsolatok azonban a társas viszonyokban nyernek értelmet (Erikson, 2002), tehát rendkívül fontos a biztos szociális háttér. Ez azonban nem minden állami gondozott gyermeknek adatik meg.

2.1.1.Kik a nevelőszülők?

„A nevelőszülő fogalmilag a helyettesítő szülőt jelenti, aki a családból ideiglenesen vagy tartósan kikerült gyerek számára családi gondozást, nevelést ad.” (Herczog, 1995)

Mivel – ahogyan azt a korábbi fejezetben említettem – az államnak célja, hogy a családokból kiemelt gyerekeket elsősorban nevelőszülőknél helyezték el, és csak másodsorban gyermekotthonokban, elindult egyfajta népszerűsítése a nevelőszülőségnek:

„Nekik csak álmom. Magyarországon 8000 gyerek vár egy meleg, szerető otthonra. Ön is segíthet!” (Befogadlak⁵)

„Legyen a szeretet a hivatásod!” (Benedetto Nevelőszülői Hálózat⁶)

„Egy gyerek se nőjön fel egyedül!” (SOS Gyermekfalu⁷)

Írják honlapjaikon a különböző nevelőszülői hálózatok. Ez a fajta kifejezésmód vagy szóhasználat arra utal, hogy – bár az elsődleges cél a toborzás – a nevelőszülői hálózatok egy elsősorban érzelmileg stabil környezetben szeretnék tudni az államilag gondozott gyerekeket. Ennek az ügynek a megvalósítása azonban számos akadályba ütközhet. A már korábban említett 2014-es változtatások következményeképpen a hangsúly inkább a mennyiségre, mint a minőségre helyeződik. Ezt az állítást igazolja az a tény is, hogy a legtöbb nevelőszülő alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik. (Rácz, 2016) Emellett azon települések, ahol nevelőszülők élnek közel fele 2000 fő alatti és igen hátrányos helyzetű. Ezzel együtt nem elhanyagolható észrevétel, hogy *„(...) bizonyos, hátrányosabb helyzetű települések vonzzák a nevelőszülővé válást saját lakosaik körében.”* (Herczog, 2013)

A nevelőszülővé válás feltételei szerint a jelentkező...

... legalább 24 éves, ...

... a gondozottnál legalább 18, legfeljebb pedig 50 évvel idősebb, ...

... büntetlen előéletű, illetve a éppen nem is folyik ellene büntetőeljárás, ...

... nem áll gondnokság és támogatott döntéshozatal alatt, ...

⁵ <https://www.neveloszuloiprogram.hu/>

⁶ <https://benedetto.hu/>

⁷ <https://www.sos.hu/neveloszulo/>

... akinek a házastársa vagy élettársa írásban hozzájárult gyermek(ek) befogadásához és neveléséhez, ...

... egészségi állapota és körülményei alkalmasak a gyermekneveléshez, ...

... illetve a képesítési előírásoknak megfelelt.

A nevelőszülők képesítése összesen 60 óra, ami magába foglalja magát az alkalmassági vizsgát is. Ezen felül a jelentkezőnek részt kell vennie egy pszichológiai alkalmassági vizsgálaton és egy környezettanulmányon is. (Fészek Gyermekvédő Egyesület⁸) Az ezen felüli elvárásokat a nevelőszülői hálózatok már nem egységesen kezelik, ezért hálózatonként eltérnek egymástól.

2.1.2. Nevelt gyerekek az iskolában

A gyermekvédelmi szakellátásba kerülő gyermekek állapotának felmérése során általában csak tájékoztató jellegű információkat adnak meg a gyerekek nehézségeiről, melyek nem foglalják magukba az elszenvedett traumákat, lelki sérüléseket. Ezáltal nem részesülnek speciális oktatásban, hiába hatnak ki az említett tényezők a tanulók teljesítményére. Itt fontos kiemelni azt a tényt, hogy az ilyesfajta segítségre szoruló gondozott gyermekek nagyrésze gyermekotthonban él, nem nevelőszülőnél. (Herczog, 2013) Tehát a nevelőszülői környezet pozitív hatással lehet a gyerekek iskolai teljesítményére. Bár a következő adatok több, mint tíz évesek, azt gondolom, hogy hasznos figyelembe venni azokat: a 2010-2011-es tanévben a gyermekotthonokban élők 52%-a, a nevelőszülőknél élők 24,8% volt túlkoros – tehát évismétlő vagy halasztott iskolakezdő – általános iskolásként. Emellett a középiskolai továbbtanulásban is fontos szerepe van annak, hogy a tanuló gyermekotthonban vagy nevelőszülőnél van-e, ugyanis – szintén 2011-ben – a gyermekotthonokban élő végzős általános iskolai tanulók 5%-a, míg a nevelőszülőknél élő gyerekek 15%-a tanult tovább gimnáziumban. A szakközépiskolákban – ma már szakgimnázium – a gyermekotthonokban élők 10%-a tanult tovább az adott tanévben, míg a nevelőszülőknél élőknel ez az arány közel 23% volt. Mivel a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek elsődleges célja egy szakma megszerzése, a legtöbben szakiskolákban tanulnak tovább. Itt az arányok a nevelőszülő gyerekeknél 82%, a gyermekotthonban élőknel 60%. Ezen különbségek fő oka, hogy a speciális igényű vagy fogyatékkal élő gyerekek nagyrésze gyermekotthonokban él. Emellett fontos megemlítenem, hogy a 2012-es módosítás – vagyis hogy a tankötelezettségi kort 16 évre csökkentették - is hozzátesz a gyermekvédelemben nevelkedő fiatalok társadalmi kirekesztettségéhez. (Herczog, 2013)

⁸ <https://www.feszekegyesulet.hu/neveloszuloi-kepzes/>

3. Módszertan

3.1. Interjúk

Kutatási célom a nevelőszülőség helyzetének feltárása egy Nógrád megyei roma településen. A dolgozat olyan témákat tárgyal, mint a nevelőszülők megítélése a faluban, az etnikai tényezők hatása, illetve a falu alkalmazkodási képessége a fennálló helyzethez, így a témám komplexitása kvalitatív módszereket igényelt.

Összesen tíz interjút készítettem, ebből ötöt 2022-ben, ötöt 2024-ben. 2022. nyarán két nevelőszülővel és egy helybéli anyával, készítettem félig strukturált, témaorientált interjút, ezen felül pedig egy szakértői interjút a helyi Biztos Kezdet Gyerekház munkatársával. 2022. novemberében pedig lehetőségem volt egy volt, nem helyi nevelőszülővel szintén témaorientált interjút készítenem. 2024. márciusában ismét készítettem egy interjút a Biztos Kezdet Gyerekház fejlesztőjével, még abban a hónapban egy volt szaktársam segítségével elkészítettem egy fókuszcsoporthoz interjút, amelyen a helyi általános iskola tanárai vettek részt. Szintén márciusban egy életútinterjút készítettem egy volt nevelt gyerekekkel, majd egy narratív élettörténeti interjút annak nevelőszülőjével, aki egyben a község első nevelőszülője volt. Végül pedig ismét egy szakértői interjút készítettem a helyi családsegítővel. Így tehát összesen négy félig strukturált, három szakértői, egy fókuszcsoporthoz, egy narratív élettörténeti és egy életút interjút készítettem annak reményében, hogy az ott kapott tapasztalatok és egyéb információk a megfelelőképpen árnyalják majd a témát.

Interjúalanyaim nagy részét kontaktok által értem el. Ők nagyrészt a faluban valamilyen közösségi tevékenységet végeznek, mint például a helyi Ceferino Ház vezetője, a Jelenlét Pont⁹ egyik munkatársa vagy a helyi általános iskola pedagógusa.

Interjúim során – leszámítva a fókuszcsoporthoz interjút – mindig törekedtem arra, hogy csak az alany és én (esetleg rajtam kívül még egy kérdező – volt szaktársam -) legyek a helységben. Ezen igényem általában meg is valósult, de előfordult, hogy rajtunk kívül még az alany gyermeke/nevelt gyermeke(i) volt(ak) jelen. Egy esetben fordult elő, hogy ezt semmiféleképp sem tudtuk megoldani, akkor a helyi Ceferino Házban készítettem az interjút, ahol ott dolgozók és gyerekek is ott voltak. Ez a zsúfoltság ki is hatott az interjúra – ami egy nevelőszülővel folytatott félig strukturált interjú volt - , emiatt nem tudtunk kellőképpen belemenni a

⁹ <https://fete.hu/a-programrol/jelenlet/> (2024. 05. 12.)

részletekbe. Ezen negatív tapasztalatomat leszámítva az összes interjú jó hangulatban, bizalmi légkörben és ideális környezetben – munkahelyen vagy saját otthonban – zajlott le. Ezen felül a fókuszcsoporthoz tartozó interjú egy kifejezetten jó élmény volt mind nekünk, a kérdezőknek, mind a tanároknak, akik úgy fogalmaztak, hogy „egy terápiával ért fel a beszélgetés”.

3.1.1. Félig strukturált interjú

A félig strukturált interjú alapvetően a strukturált és a strukturálatlan interjúkészítési technikák ötvözte, lényege, hogy a strukturált interjúhoz hasonlóan itt is megvannak az előre megírt, egymással koherenciát mutató kérdések, azonban lehetőség van a beszélgetés során felmerülő újabb témák kibontására, utánkérdezésére is. (Molnár, 2010)

3.1.2. Narratív élettörténet

A narratív élettörténeti interjú készítése során az elbeszélő kötetlenül, saját maga konstruálja élettörténetét, így a kutató a jelen perspektívájából szemlélheti a múlt emlékeit. A narratív életútinterjúknak van egyfajta gyógyító hatása, ami azáltal következik be, hogy az alany szavakba önti emlékeit, élettapasztalatait. Ez az interjútechnika azonban nem minden esetben alkalmazható, ugyanis kérdéses, hogy milyen hatása van az akut válsághelyzetben. (Rosenthal, 2013 [2003]) Az általam készített narratív életút-történet esetében is szembesültem a friss trauma narrálásának hátrányával, ugyanis voltak pontjai az interjúnak, ahol azt vettem észre, hogy a trauma – bár az esemény maga már több, mint egy éve történt - még az interjú készítésének napjaiban is nehézségeket okozott, ugyanis kiderült, nem egy lezárt folyamatról beszélt (bővebben az „A falu első nevelőszülője” c. fejezetben).

Az interjú készítésénél fontos, hogy az egyes történetek a teljes élettörténet kontextusában értelmezendő, ezért az alanyhoz intézett első kérdés általában nagyjából a „Kérem, mesélje el az élettörténetét!”. Ezt követően az alanyok hosszabb, gyakran órákon át tartó elbeszélésbe, vagyis biográfiába kezdenek. Ha az alany „végzett”, következhet az interjú második szakasza, amikor úgy kérdezzük vissza az elhangzottakra, hogy nem az alany szándékaira, tetteinek okára kérdezzük rá, hanem ösztönözzük a saját elbeszélésének mélyítésére. A kutatónak a harmadik szakaszban van lehetősége specifikusan a saját maga által választott témájának kérdéseit feltenni. (Rosenthal, 2013 [2003])

3.1.3. Fókuszcsoporthos interjú

Fókuszcsoporthos interjúmat a helyi tantestület hat tagjával készítettem, így az alanyok pozíciója és létszáma miatt interjúm egy szakértői minifókuszcsoporthos interjú. Egy fókuszcsoporth általában 8-12 főből áll, azonban ez az interjútypus működhet 4-6 fővel is (Kollár, 2018), ezért beszélhetünk az általam szervezett alkalomnál minifókuszcsoporthról. A csoporth összetétele lehet a téma szempontjából homogén vagy heterogén. Ha a csoporth homogén, az azt jelenti, hogy a témában valamelyest egyetértenek a tagok, ha pedig heterogén, akkor lehetőség van többféle nézőpontot ütköztetésére. (Kollár, 2018) Bár utóbbit igen hasznosnak találom, én mégis egy homogén csoporthal készítettem a fókuszcsoporthos interjút. Ennek eredménye lett, hogy az alanyok megerősítésre lettek egymás szavaiban, így a nevelt gyerek mint áldozat lett a markáns narratíva (bővebben az „A nevelőszülők megítélése a faluban” c. fejezetben).

3.1.4. Szakértői interjú

A szakértői interjú alapvetően egy egyszerű strukturált interjúhoz hasonlít mind kohéziójában mind lebonyolításában. Fontos különbség, hogy a szakértői interjúkban az alany véleményét tudományos szűrőn át közvetíti, ezáltal komoly szerepet vállalhat a probléma megoldásában. (Kollár, 2018)

3.2. Nehézségek, melyekkel út közben szembesültem

Kutatásom során alapvetően két komolyabb nehézséggel szembesültem. Az első akadállyal az interjúkészítések során találtam szemben magam. Míg a szakértői interjúk megszervezése és előkészítése mindenféle jelenős akadály nélkül zajlott, addig a nevelőszülők elérése igen nehéz feladatnak bizonyult. Első, 2022-es látogatásom során az alanyok elérése még viszonylag gördülékenyen ment, ugyanis elérhető voltam – földrajzilag is - közel öt napon keresztül, viszont már akkor észrevettem, hogy bizonyos nevelőszülők minden túlzás nélkül megközelíthetetlenek számomra. Ezek az alanyok voltak azok, akikről a falu viszonylag negatív véleménnyel nyilatkozott. Az elérhetetlenség oka többdimenziós, ugyanis nem csupán arról volt szó, hogy a kontaktjaimnak gyakorlatilag semmilyen személyes kapcsolatuk nincs az említett személyekkel, de azok – a helyiek állítása szerint – rendkívül zárkózott életet élnek. A kontaktjaim emiatt nem csak egyszerűen nem adták meg a problémásabbnak titulált nevelőszülők elérhetőségét, de óva intettek a velük való kontaktálástól. Ezt a tanácsot azzal indokolták, hogy egyrészt nem ismerik őket annyira, hogy egy ilyen szívességgnek ható kéréssel fordulhassak rajtuk keresztül az adott nevelőszülőkhöz, másrészt pedig azzal, hogy bizonyos – nem közvetlenül gyermekvédelmi – szervezetek tagjait, illetve a helyieket se engedik be

otthonukba. A gyermekvédelmi, pedagógiai vagy egyéb szakembereknek pedig ilyen jellegű adatot – mint a név, a telefonszám vagy a lakcím - tilos kiadniuk.

A másik jelentősebb akadályt egyes adatok megszerzése jelentette. Amikor szembesültem azzal, hogy az iskolában hogyan változott a nevelt gyerekek aránya az évek során (részletesen a „Nevelt gyerekek a helyi közoktatásban” c. fejezetben), fontosnak tartottam kideríteni, hogy pontosan hány nevelt gyerek és nevelőszülő él a faluban, és hogy hogyan is alakultak ezek a számok az évek során. Út közben kiderült, hogy ezeket az adatokat gyakorlatilag lehetetlen megszerezni. Ennek oka, hogy több – beszámolóik alapján több, mint tíz – nevelőszülői hálózat tevékenykedik az adott településen, és róluk településszinten nemhogy semmiféle nyilvántartás nincs, ők maguk sem kommunikálnak egymással a nevelőszülők és a nevelt gyerekek ügyeiben – ezt az információt több pedagógus megerősítette, és a beszámolóik alapján ez a jelenség azért is problémás, mert így, ha egy nevelőszülőt valamilyen oknál fogva elutasít egy adott hálózat, a másiknál ugyanúgy kaphat gyereket. Ezen állítások kiderítése további kutatást igényel - . A nevelt gyerekek és a nevelőszülők számát pedig kizárólag általuk lehetséges elérni. Ez utóbbi tapasztalatomban megerősített, hogy sem a helyi polgármesteri hivatal, sem a helyi családsegítő, sem a Máltai Szeretetszolgálat, sem a KSH „lépj velünk kapcsolatba” nevű szolgáltatása, sem pedig az OGYSZ egyik munkatársa nem tudott segíteni ezen adatok kiderítésében. Így tehát az iskolában kiderített számadatokkal tudtam dolgozni. Mivel azonban az említett adatok igen fontosak lennének az összkép további árnyalása miatt, a jövőben az országban működő nevelőszülői hálózatok felkeresésével igyekszem pótolni azokat.

4. Elemzés

4.1. A kutatott falu sajátosságai

Az általam kutatott település Nógrád Vármegyében található és 1717 fős. Már az első ott töltött napjaim során feltűnt, hogy a falu igen sok problémával küzd, ami nem csak a településigazgatásra, de a község légkörére is kihat, illetve nagy hatással van a helyi lakosok együttélésére is. A falu 2023-ban csatlakozott a Máltai Szeretetszolgálat Felzárkózó Települések programjához, amely a KSH adataira támaszkodva választja ki Magyarország 300 leghátrányosabb helyzetben lévő településeit. (Máltai Szeretetszolgálat – Felzárkózó Települések¹⁰)

„Jaj, hát a legproblémásabb falu. (...) ezt már a járás tudja, ezt a megye tudja.” – fogalmazta meg a helyi családsegítő.

A falu még olyan - egyelőre megoldatlan - problémával küzd, mint például az elburjánzó és bizonyos szempontból monitorozhatatlan droghasználat és -terjesztés, a munkanélküliség, a kóborkutyák jelenléte, illetve nem utolsósorban fontos beszélünk a helyi oktatási intézmények gyermekszámhoz való alkalmazkodóképességéről.

A községben jelenlévő bűnözés már szinte mindennapos a falu életében. Sokan úgy fogalmaznak, hogy a helyi droghasználat a jelenlegi legnagyobb probléma, ugyanis sokszor egyéb bűncselekmény követi vagy éppen előzi meg.

„Cigány cigánytól lop” – fogalmazta meg egy helyi lakos amikor arról mesélt, hogy a helyi drogfogyasztók lopás által szereznek pénzt a különböző kábítószerre.

„(...) igaziból a betörések lopások legtöbbször azért van, mert a gyerekeknek pénz kell a drogra, és vannak megbízók, hogy na ide oda menjél be, ezt lopd el nekem, ennyi meg ennyi pénzt kapsz érte...” – mondta szintén a családsegítő, majd így folytatta: *„...és akkor ez van, vannak esetek, ahol ez egy háztartásban van; egy ilyen gyerek és egy olyan gyerek, aki egy államilag gondozott nevelt gyerek.”*

Ebből a mondatból nem csak az szűrhető le, hogy a faluban gyakran a gyerekeket érinti a helyi kriminalitás, hanem az is, hogy ezek az események sokszor a nevelt gyerekek közvetlen környezetében történik.

¹⁰ <https://fete.hu/>

Az egyik legsokrétűbb problematikával rendelkező kérdést azonban a falu „fiatalodó” jellege okozza. Ezalatt azt értem, hogy az 1717 fős faluban jelenleg nagyjából 700 a fiataalkorú, ami arra utal, hogy csalásonként igencsak magas a gyermekszám, illetve tudjuk, hogy egyre több a faluban a nevelőszülőknél élő, állami gondozott gyermek. Ez a jelenség elsősorban a helyi közoktatás helyzetét nehezíti meg.

4.2. Nevelőszülők a faluban

4.2.1. Etnikai tényezők

A nevelőszülők származási összetétele a beszámolók szerint nagyjából homogén; egy főt leszámítva mindenki roma származású. A nevelőszülők nemzetisége/származása azonban nincsen nyilvántartva a nevelőszülői hálózatoknál, úgyhogy számszerű adattal nem rendelkezem. A kutatás ezen pontját tehát felmerül az a kérdés, hogy vajon roma-ügyről beszélünk-e, ha a helyi nevelőszülőség témáját tárgyaljuk, vagy a fent említett arány csupán a falu kisebbségi jellegének tudható be. A KSH népszámlálási adatai – tehát önbevallásos alapon történő felmérés – szerint a falu lakosságának mindössze 9.5%-a vallja magát cigány származásúnak¹¹, az ott élők, illetve az ott tevékenykedő nonprofit szervezetek és intézmények roma településként tartják számon a községet. Ez azonban nem elegendő információ ahhoz, hogy kijelenthessem; nem kisebbségi ügyről van szó, ezért ennek a kérdéskörnek a kibontására több forrást is használtam.

Először az első helybéli nevelőszülővel készült interjú során elhangzottakat vettem figyelembe, miszerint egy szomszédos település roma lakosaitól hallott először a nevelőszülőségről mint bevételi forrásról (az erről szóló idézet a következő fejezetben található). Eszerint a nevelőszülőség kimondottan a romák körében elterjedt tevékenység.

Ezt a jelenséget részben alátámasztja az a tény is, hogy a nevelőszülőség egy megfelelő opció azoknak a nőknek, akik valamilyen oknál kifolyólag nem vettek részt aktívan a munka világában. A KSH adatai szerint a roma nők kimondottan érintettek a munkanélküliség problémájában; 2021-ben a 15-64 éves roma nők mindössze 34,3%-a volt foglalkoztatott. (KSH, 2022) A nevelőszülőkkel készített interjúim során az alanyok kifejezték, hogy a nevelőszülőség könnyen összeegyeztethető korábbi életmódjukkal, már ami az otthon végzett munkát; gyereknevelést, házimunkát illeti.

¹¹ <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=08642>

Egy helyi pedagógussal folytatott beszélgetés során felmerült egy újabb tényező, ami erősítheti a helyi nevelőszülőség kisebbségi vonatkozásait. Meglátása szerint a roma származású gyerekeket nem olyan szívesen fogadják be nemcigány nevelőszülők, mint roma társaik. Ezt az állítást igazolja egy 2019-es tanulmány, amely kimondja, hogy egy 2007-ben végzett felmérés szerint a gyermekvédelmi intézményekben élő roma gyerekek aránya rendkívül magas (58%) volt, aminek okát egy 2010-ben végzett felmérés tárta fel; „a roma gyermekek elhelyezésében szerepet játszik az etnikai származás: a roma gyermekek nagyobb valószínűséggel kerülnek lakás- vagy gyermekotthonokba, mint nevelőszülőkhöz. (...)”. (Rákó, 2019) A tanulmányból továbbá az is kiderül, hogy a roma származású gyerekek veszélyeztetettebbek a szakellátásba kerülés, vagyis összességében a gyámügy területén, mint a nem roma származású gyerekek, aminek következtében gyakrabban emelnek ki gyermeket roma családból, mint többségi családból. (Rákó, 2019) Valószínűsíthető, hogy a roma származású nevelőszülők „hiánypótlóak” lehetnek a rendszerben, ugyanis náluk több állami gondozott gyermek helyezhető el. Így kialakulhat egyfajta „kereslet-kínálat”, és ezzel a jelenséggel függhet össze az a tapasztalat, hogy roma településeken – mint például a korábban említett szomszédos faluban - akár könnyebben alakul ki a nevelőszülőség mint trend.

4.2.2. A helyi nevelőszülői attitűd megismerésének nehézségei

Látogatásaim során idővel egyre definiáltabb lett a kontraszt aközött, ahogyan a saját szememmel láttam a nevelőszülői viselkedést, illetve ahogyan a helyi lakosok vélekednek róluk. Ez részben annak tudható be, hogy a problémásabbnak titulált nevelőszülőkhöz semmilyen elérhetőséget nem kaptam. Fontos jeleznem, hogy a kapcsolatfelvételeket a már meglévő kontaktjaim előzetesen intézték – engedélyt kértek az elérhetőségének kiadására, időpontot egyeztettek stb. - , vagyis a tervezett interjúk alanyainak beleegyezésére volt szükségem a kapcsolat felvételéhez is. Ebből következett, hogy azokat a nevelőszülőket, akik bizonyos okok miatt nem voltak nyitottak, nem is értem el. Az említett kontaktjaim közül többen is úgy fogalmaztak, hogy ha el is érném azokat, akikkel negatív tapasztalataik vannak, akkor se tudnám meg elsőkézből, hogy pontosan milyen légkörben élnek ők és a gyerekek:

„Úgyse mondanák el, ezt csak mi látjuk, mi tapasztaljuk” – mondta egy helyi pedagógus, akinek tanulói meséltek az otthoni helyzetről (részletesebben a „Nevelőszülők megítélése” című fejezetben).

4.3. Nevelőszülőség mint karrier? – a nevelőszülők motivációja

4.3.1. A falu első nevelőszülője

Kutatásom során lehetőségem nyílt a falu első nevelőszülőjével (az anonimitás érdekében nem nevezem meg, ezentúl Márta néven említem) narratív interjút készíteni. Úgy gondolom, hogy az ő története egyfelől egy pozitív példaként szolgál a falu nevelőszülői közössége számára, másfelől pedig betekintést nyerhetünk általa a nevelőszülői motivációk sokszínűségébe. Az elemzést az eset bemutatásával kezdem.

2024. március 16-án jártam a családnál. A Mártának kapcsolattartóm, az alany menyje – szintén nevelőszülő – mutatott be. A házba lépve hárman fogadtak; a nevelőszülő hölgy, már felnőtt, volt nevelt fia, illetve még utógondozásban ott élő, szintén felnőtt nevelt fia. Később csatlakozott Márta férje, illetve rajtuk kívül, de egy másik helységben tartózkodott még egy nevelt fiuk. Az anya éppen főzött a két felnőtt nevelttel együtt. A légkör olyannyira családias volt, hogy ha véletlenül csöppentem volna bele az adott helyzetbe sem mondtam volna meg, hogy nem vérszerinti anya-fia kapcsolódásokról van szó. Az interjúkat – a két felnőtt állami gondozottal is készítettem interjút – megelőző beszélgetésben minden ottlévő részt vett. A már gondozásból kikerült fiatal készségesen segített az ebéd elkészítésében; figyelte az éppen tűzhelyen lévő ételt, boltba ment a hozzávalóért. A házban tartózkodó kisebb nevelt gyerek sokszor kilesett, kíváncsiskodott, de nem mert csatlakozni hozzánk, amit a nevelőszülő nem is erőltetett, csak néha próbálta őt a társaságba invitálni. A gyermek visszahúzódását a fiú viselkedési problémájával magyarázta a nevelőszülő. A ház tágas, világos, rendezett és tiszta volt, otthonosan berendezve.

Interjúalanyom 1995 óta nevelőszülő. Munkanélküliségének kezdete nagyjából gyerekei születésére datálható (1984; 1987). A kialakult helyzet körülbelül tíz évig állt fenn, majd tudomást szerzett a nevelőszülőségről mint lehetséges bevételi forrásról.

*„Sokáig voltam munkanélküli, ott voltam jövedelempótlón, ami lejárt, és akkor jártam Pásztóra jelentkezni a munkanélkülibe, és ott mondták a ***-i cigányok eztet, hogy hát nevelőszülő, fizetést kapnak érte.”*

Tehát az – kronológiai értelemben vett – elsőszámú motiváció a család megélhetésének biztosítása volt. Ezen felül pedig saját gyerekeinek igényeit is figyelembe vette:

„(...) és hát nekem muszáj volt csinálni, mert nem tudtam elmenni három műszakba dolgozni, mivel hogy kicsik voltak a gyerekek, és anyósom nem tudott segíteni, mert ő is dolgozni járt, és

hát magamra maradtam. És akkor ezt gondoltam át, ha csinálom eztet, hogy nevelőszülő legyek, és akkor az én gyerekemnek is jó, hogy itthon vagyok velük, hogy jönnek haza a meleg házba, hogy főzők nekik, nem a hideg házba jönnek, mert nincs itthon anya, meg nem tengnek-lengnek a faluban.”

Az eset bemutatásából és az interjúból is kiderült számomra, hogy a gyerekeket melegen fogadta az egész család, ezzel megkönnyítve beilleszkedésüket. Az anya ezt részben tudatos érzékenyítéssel érte el gyerekeinél:

„Szerintem az én gyerekeim nagyon elfogadták őket. Bevittem őket a csecsemőotthonba, hogy lássák, milyen ez az élet is, meg hogy értékeljék aztat, hogy én nevelem, az édesanyja, hogy itt vagyok neki, az édesanyja, és hogy biztonságban lehet. Nem úgy, hogy kidobja őt, eldobja őt, elveszik az anyjától és a gyerek intézetbe nő fel (...). És ezeket a gyerekek mind úgy értékelték. És még jobban megszerették ezeket a gyerekeket. S a mai napig úgy mondja a fiam is, hogy az öcsém.”

Interjúalanyom beszámolója szerint nem telt sok időbe, mire a kényszer hivatástudattá alakult.

„Nálam nincs is sorozva az, hogy ezek a gyerekek most nevelt gyerekek. Az én gyerekeim. És én harcolok értük.”

Az ehhez hasonló védelmezői motívum több alkalommal is megjelent az alany narratívájában. Két alkalommal is nagyon markánsan megjelent ez a szál; mindkét alkalommal traumatikus események kapcsán. Az első nevelt gyereket harminc évig gondozta. A fiú folyamatos ellátásra szorult, ugyanis súlyos autizmussal él. Egy idő után saját egészségügyi helyzete miatt már nem volt képes a fiatal ellátására, és a gondozással járó feladatokat pedig igyekezett vérszerinti gyerekeire nem hárítani:

„Meg nekem arra is kellett gondolnom, hogy ha én majd lerobbanok, és nem bírom, hogy az én gyerekeimet ne terheltessem azzal, hogy majd egy 40 éves gyereket pelenkázzanak.”

Ezért a fiatal egy környékbeli csecsemőgondozó felnőttosztályára került.

„(...) el kellett tőle szakadnom, hát 30 évig neveltem őtet. Olyan volt, mikor kihoztuk, másfél évesen, mint aki 5 hónapos lett volna. Megtanítottam őtet enni.”

Kapcsolatuk mélységét igazolja, hogy a fiataalt a mai napig is havi rendszerességgel látogatja.

A másik alkalommal Mártának szintén egy nevelt gyerektől kellett megválnia. Az eset azon felül, hogy a nevelőszülői megpróbáltatásokat szemléltetheti, leírja egy problémás falusi

környezet nevelt gyerekekre gyakorolt lehetséges hatásait. A gondozott lány tíz éven keresztül élt a családdal, amikor megismerkedett egy helyi drogfogyasztó – emellett drogterjesztő családból származó – fiattal. A lány akkor 13 éves volt.

*„(...) amiért harcoltam, hogy ne csinálja, és akkor ez belevitte őtet a szerelembe, belevitte őtet ki tudja mibe, mert ott cigarettázott is, meg lejártak állítólag ide a forráshoz, itt a *** úton van itt egy vízforrás, oda jártak le a fiatalok, ott ittak, ott ivott is állítólag a *** is, jött először a cigi, utána az ital, utána jött a gyógyszer, utána jött, hogy talált az úton füves cigit, az is volt, ott úgy szakadtam szét (...)”*

Ennél a pontnál fontos megjegyezni egy észrevételemet, amire a környezet megfigyelése és az interjúk során tettem szert. A község lakossága a helyi drogfogyasztást és -kereskedelmet tartják a legégetőbb problémának a faluban. Beszámolók alapján ez a falunak majdhogynem a felét érinti, kortól függetlenül, legtöbb esetben a férfiakat. Ebből az a helyzet alakult ki a helybéliek egymásra vonatkozó megítélésében, hogy akiről egyszer kiderül, hogy drogot fogyasztott, egyből stigmát kap. Ő onnantól kezdve „drogos” lesz a közbeszédben. Ez ront az érintett és annak környezetének megítélésében is. Tehát ez esetben a nevelőszülő nehézségei igencsak sokrétűek. Szembe kellett néznie a hiábavaló küzdelem érzésével, a megbélyegzéssel, a kudarccal. Ezt követte, hogy a lány halálosan megfenyegette a családot:

„Aztán utána, amikor megfenyegetett minket, háromszor is, hogy fölgújtja ránk a házat.”

Ekkor már az egész család megijedt, így – már felnőtt, családostól – gyermekei bejelentést tettek a gyámhivatalnál. Ezt követően az iskolából rendőrök vitték el a lányt.

„Úgy vitték őtet el, mint hogyha elrabolták volna, hogy még el se tudtam tőle köszönni. És ilyeneket én nem tudok földolgozni. Ezt nem lehet földolgozni.”

A megélt traumák mély nyomot hagytak Mártában, de a mai napig is aktív nevelőszülő, aminek feladatkörét teljes hivatástudattal végzi.

„És én míg bírom, mindig fogom eztet csinálni, én nem akarom eztet abbahagyni, mert én úgy érzem, hogy engemet fiatalít ez. Vagy nem hagyja, hogy megöregedjek. Hiába, hogy most nekem fájnak a lábaim, én úgy érzem, hogy a házam tele van energiával, hogy ezek a gyerekek nekem energiát adnak. Mert várom őket haza. Tudom, hogy jönnek haza.”

Az elmesélt történetek alapján kijelenthető, hogy interjúalanyomat az altruizmus (jelen esetben az anyai védelmező ösztön) is legalább annyira motiválták, mint az anyagi biztonság érzete.

4.3.2. Mennyi pénzzel gazdálkodik egy nevelőszülő egy hónapban?

A községben – állítások szerint - nagyon gyakori jelenség, hogy a munka világában valamilyen oknál fogva éppen inaktív személyek lesznek nevelőszülők. A nevelt gyerekek száma a 2020-as évben ugrott egy nagyot a helyi általános iskolában; a 2018-2019-es tanévben 35, a 2021-2022-es tanévben már 60 nevelőszülőknél elhelyezett, államilag gondozott gyermek tanult az iskolában. Ennek a változásnak több lehetséges oka van.

Az egyik, hogy a COVID időszaka alatt lecsökkent a család bevétele:

„Nagyon betett nekünk a vírus. Rettentően... Nem volt semmifajta megélhetésünk.” – fogalmazta meg egy helyi nevelőszülő, amikor annak okairól beszélt, hogy miért kezdte el a nevelőszülői tanfolyamot.

A másik motiváló tényező viszont a 2019-es módosítás lehetett, amikor bejelentették, hogy 2020. január 1-jétől már nevelt gyerekekre is meg lehet igényelni a GYED-et¹². Ez alapvetően nem indokolná az iskolai nevelt gyerekek létszámának változását – tekintve, hogy a GYED-et csak a gyermek második életévének betöltéséig lehet igénybe venni -, azonban sok esetben több testvért helyeznek ki egyidőben egy nevelőszülőhöz annak érdekében, hogy ne kelljen őket elválasztani egymástól. Emiatt lehetséges az, hogy egy két év alatti gyermekkel együtt akár több idősebb testvér is érkezik egy befogadócsaládhoz. Ez azonban csak a legfrissebben bevezetett juttatások egyike, ezért az átláthatóság érdekében összegyűjtöttem az egyéb igénybevehető állami, anyagi hozzájárulást és bevételjellegű díjazást:

A nevelőszülői alapidj 2022-ben havi 60.000 Ft volt, 2023-ban havi 69.600 Ft, 2024-ben pedig 80.040 Ft, ami a legalacsonyabb összegű munkabér 30%-át jelenti. Ezen felül minden további nevelt gyerek után a legkisebb munkabér 20%-át kapja a nevelőszülő, ami 2022-ben havi 40.000 forintot, 2023-ban havi 46.400 forintot, de 2024-ben már havi 53.360 forintot jelent. A különleges, a speciális és a kettős szükségletű gyermekek után a nevelőszülő további 18.676 forintot vehet igénybe, ami a minimálbér 7%-a. Az adott községben feltételezhetően sok ebben érintett nevelt gyerek él (ezen állításomat a helyi pedagógusokkal és nevelőszülőkkel készített interjúimra alapozom, akik gyakran számoltak be például viselkedészavarról), ugyanis a jogi szakemberek a következőképpen határozzák meg az említett kategóriákat:

„Kettős szükségletéről akkor beszélhetünk, ha a gyermek egyszerre különleges szükségletet mutat, mivel tartósan beteg, illetve fogyatékossggal él, másrészt speciális szükségletet, mivel

¹² <https://csalad.hu/tamogatasok/neveloszuloi-gyed>

súlyos magatartási problémákkal, pszichés tünetekkel küzd, illetve pszichoaktív szerhasználó.”
(ajbh.hu¹³)

Ezt követi a már korábban említett GYED, ami 2021-től 2024-ig napi 2977 forintot jelentett, 2024-től pedig napi 3424 forintot jelent, ami havi 102.898 forint. Ezen felül a nevelőszülők nevelési ellátást kapnak, ami – gyermekenként - átlagos szükségletű gyermek esetén havi 53.437 forint, különleges szükségletű gyermek esetén havi 62.344 forint, speciális vagy kettős szükségletű gyermek esetén havi 66.798 forint és utógondozási ellátásban részesülő fiatal felnőtt esetén havi 53.437 forint, amit a nevelőszülő köteles a nevelt gyermekre költeni ruháztatás, iskoláztatás, étkeztetés stb. formájában. Végül pedig a nevelőszülő családi pótlékot is kap, aminek összege gyermekenként havonta 14.800 forint, tartósan beteg gyermek esetén pedig havonta 23.300 forint¹⁴.

A kutatott falu sajátossága, hogy a nevelőszülős családokban általában átlag feletti a nevelt gyerekek száma. Bár a gyámügy megszabta, hogy maximum öt nevelt gyerek kerülhet egy nevelőszülőhöz¹⁵ indokolt esetben – például, ha testvérekről van szó – magasabb is lehet ez a szám. Emellett érdemes figyelembe venni azt a tényt, hogy országos szinten jelenleg 2000 nevelőszülő hiányzik a rendszerből¹⁶, aminek feltételezhetően részben következménye lehet a fennálló helyzet, vagyis az, hogy a falu befogadócsaládjainak nagy része több nevelt gyereket vállal, mint négy. Ez a szám egy 2022-es forrás szerint 4,17 gyerek/befogadócsalád volt a kutatott településen. (nool.hu¹⁷) Ezt az arány igazolja személyes tapasztalatom is, nevezetesen az az élmény, hogy a három nevelőszülőből, akikkel interjút készítettem, az egyikőjükénél éppen öt, a másik családban hat nevelt gyerek volt. Ez azt jelenti, hogy ha ki szeretnénk számolni egy átlagos helyi nevelőszülő összbevételét – beleszámolva a kizárólag gyerekeknek szánt összeget is - , akkor szemléletes lehet egy olyan példát generálni, ahol egy nevelőszülőnél négy nevelt gyerek él, közülük egy gyerek még nem töltötte be a kétéves kort, egyvalaki pedig speciális igényű. Egy ilyen esetben a nevelőszülő összesen 648.003 forintot kap kézhez havonta.

¹³ <https://www.ajbh.hu/-/az-alapveto-jogok-biztosanak-jelentese-a-kettos-szuksegletu-gyermekek-ellatasanak-helyzeterol>

¹⁴ <https://www.penzcentrum.hu/oktatas/20240312/ez-most-komoly-ennyit-kap-egy-neveloszulo-magyarorszagon-ezrek-hianyoznak-1148059>

¹⁵ <https://www.neveloszuloiprogram.hu/1gyik.html>

¹⁶ <https://www.sos.hu/hirek/2000-neveloszulot-keres-az-orszag/>

¹⁷ <https://www.nool.hu/helyi-kozelet/2022/07/masolat-szeretet-es-torodes-terelheti-jo-iranyba-a-gyermekek-eletet>

4.4. A nevelőszülők megítélése

„Ha végigmegyek a falun, akinél oroszlán van, meg térkő van, az biztos, hogy nevelőszülő.”

Interjúim során gyakorlatilag minden alkalommal elhangzott a „megélhetési nevelőszülőség” kifejezés, és ezzel egyidejűleg az ott élők – gyakran maguk a nevelőszülők – kifejtették véleményüket a jelenségről. Az elmondottak alapján kétféle nevelőszülői visszaélésről lehet hallani a faluban. Az egyik az anyagi visszaélések témáját taglalja, a másik pedig az érzelmi elhanyagolását, mely két terület gyakran kéz a kézben jár. Fontos azonban tisztáznom, hogy a megélhetési motivációból nem következik egyenesen nevelőszülői visszaélés, ahogyan azt a fenti eseteírásból is láthatjuk. Ugyanakkor a helyi nevelői testület, illetve a lakossági észrevételek vagy éppen keringő szóbeszédnek mind nagy hatással vannak a község légkörére, illetve a nevelőszülők megítélésére.

„(...) itt (...) a nevelőszülőség megélhetési forrás. Szó szerint. (...) Most hozzák a gyerekeket hegyre-halomra, nem érdekli, hogy mi van, mert pénzt keressenek vele.” – fogalmazta meg egy helyi pedagógus.

„Úgy hallottam a szövegét, hogy egyet visszaadok, de gyorsan kell hozni helyette a másikat, mert csak úgy éri meg.” – fűzte hozzá kollegája a fókuszcsoporthoz tartozó interjú során.

Egy helyi nevelőszülő pedig ekképp nyilatkozott társairól:

„(...)rengeteg nevelőszülő, nem azt a kaját adja a gyerekeknek, amit mondjuk az ő gyereke eszik.”

Ez a fajta megkülönböztetés azonban nem csupán anyagi jellegű, hanem az érzelmi elhanyagolás egyik fajtája. Erre a fajta kettősségre több példát is fel tudtak sorakoztatni a helybéliek:

„A legtöbb nevelőszülő gyerek szendvicset szokott hozni iskolába, tehát otthonról hozzák, de nagyrészt nem is zsömlét, vagy ilyesmit, hanem az előző napi kenyérből készítik nekik.” – mesélte el észrevételét az egyik helyi tanár, majd hozzátette, hogy a saját gyerekek sokszor más, jobb minőségű ételt visznek iskolába.

Az interjúalanyok ezen felül többször is megfogalmaztak olyan példákat, melyekből a vérszerinti és a nevelt gyerek közötti, bánásmódban megnyilvánuló különbségtételt lehet érzékelni:

„Esetleg hallom is, hogy hogy kiabálnak velük vagy hogy ordítóznak, akkor látszik, hogy mondjuk a saját gyerekekkel alapvetően ezt nem engedik meg maguknak.” – fogalmazta meg a helyi családsegítő.

„Hát, nálam volt olyan, aki azt mondta például, hogy » bent nem mehetünk vécére, csak kint. Este hétkor bezárják a vécét, addig kell elintézni, és utána nem mehetünk ki.« Tehát a nevelt gyerekek többsége szerintem mind a kinti pottyantós vécébe jár, és nem mehet az angol vécébe.”
– idézi fel a helyi pedagógus a nevelt gyerek elmesélt tapasztalatait.

Ilyen és ehhez hasonló esetekről több alkalommal is beszámoltak a helyi lakosok, azonban azok, akik reagálnának ezekre az esetekre egyfajta tabusításról, terelésről számolnak be:

„És ha szóvá tesszük. Ha szóvá tesszük, akkor még mi a bajunk a lyukas zoknival?” – meséli a helyi tanár, majd ironikusan hozzáteszi: - „Mondjuk azon kívül, hogy három lábujja kilóg, semmi bajuk nincs.”

Emellett az érzelmi elhanyagolás igencsak definiált formáját fogalmazták meg a helyi pedagógusok:

„Még azt szerettem volna mondani, hogy az is annyira érezhető, hogy háttérbe vannak szorítva otthon ezek a nevelt gyerekek, hogy amikor például egy családon belül az édesgyerek, meg a nevelt gyerek, tehát, hogy annyira lekezelően bánt az édesgyerek a nevelttel.” – mesélte az egyik pedagógus.

Erről a típusú alá-fölé rendeltségről több szakember is beszámolt:

„- Sok helyen dolgoznak. Vágják a fát.

- Hát be vannak fogva házimunkában.

- Idézőjelben szokták mondani, hogy »csicskáztatják«.” – hangzott el a pedagógusokkal készített fókuszcsoporthoz tartozó interjúban, majd arról is beszámoltak, hogy ezidőben a saját gyerekek általában fociznak, játszanak kortársaikkal.

„Jönnek, bújnak hozzánk, átölelnek. Itt kapnak szeretet.”

4.5. Az alkalmasság kérdése

Bármivel beszéltem vagy interjúztam a faluban, az első pár mondatában megjelentek a kétségek afelől, hogy a helyi nevelőszülők valóban alkalmasak-e a feladatra. A felsorakoztatott

(nagyreszt ellen-) érvek azonban több lehetséges problémára is rámutattak. Az első problématerület maga a képzés lehetséges hiányosságaira mutat rá:

„Régen, amikor ez azért beindult településünkön is (...), ahol képezték a nevelőszülőket, és nem 40 órában, hanem több 100 órában, pszichológiai vizsgálat, normális környezettanulmány. Megkérdeztek engem, megkérdezték a védőnőt, és akkor, hogyha úgy érezték, hogy ez mehet meg minden jó, akkor jöhetett a tanfolyam (...). Na mire elég az a 40 óra? Szerintem semmire. És elolvastam a honlapjukon, hogy annyi feltétel van, hogy elvégezzék a 40 órát, meg egy gyereknek legyen 8 négyzetméter lakhatás.” – fogalmazta meg aggályait a családsegítő.

Ott tartózkodásom során többször is előfordult, hogy hasonló jellegű rendszerhiányosságra – vagy éppen rendszerhibára – mutattak rá a gyermekvédelmi vagy a pedagógiai szakemberek. Amikor arra kérdeztem rá, hogy pedagógusokként hogy látják, hogy tudják hasznosítani a képzésben szerzett ismereteiket a nevelőszülők a sajátos nevelési igényű gyerekeknél, határozott választ kaptam:

„Sehogy. Sehogy...”

Emellett voltak állítások, melyek nem feltétlenül a rendszerhiány témáját boncolgatták, inkább a nevelőszülői attitűdre mutattak rá:

„De van középsúlyos értfogyos is, szerintem. Testvérpárok, nevelt gyerekek. Azon kívül, hogy nem is foglalkoznak velük, amúgy nem is vinnék el fejlesztésre, pedig sok nevelőszülői hálózat fizetné.” – mondta a helyi pedagógus.

Az alkalmasság egy másik kérdésköre a nevelési, azon belül is a taníttatási szándékra irányult.

„Például én mindig ezt elmondtam a gyámoknak is, meg az OGYSZ-nek, meg mindenkinek, hogy hogy lehet valaki nevelőszülő, volt négy gyereke, és a négy gyerek közül egy se fejezte be az általános iskolát.” – mondta a pedagógus, majd így folytatta: *- Akkor ő a saját gyerekei közül, akkor ő a sajátjára nem figyelt, hogy fog máséra?”*

A saját gyerek oktatásának hiánya több problémára is rámutat; az egyik, hogy a szülői hozzáállás megkérdőjelezhető, a másik pedig a befogadócsaládon belüli minták problematikája. Utóbbira megfelelő példa lehet a saját gyerekek kriminalitásra való hajlama is.

„- Illetve a sajátja drogozik.

- Vagy most olyan nevelőszülő van, akinek három fia börtönben van.” – hangzott el szintén a fókuszcsoporthoz tartozó interjú folyamán.

A fenti beszámolók után felmerülhet az emberben a kérdés, hogy vajon ilyen és ehhez hasonló problémás esetekben megfelelően ki tudja-e szolgálni a nevelőszülőség mint olyan az államilag gondozott gyerekek pszichés és materiális igényeit. Vagy éppen a „csöbörből vödörbe” közmondásunk jobban leírja a helyzetet? Bár a gyermekekkel foglalkozó szakemberek egy része nyitva hagyja ezt a kérdést, mégis többen megnyilvánultak a témában:

„Hallottam ilyenről, hogy X családban mondjuk a nevelt gyerekek nem mehetnek el a benti vécére, mert... Tehát ezt azért úgy mondom, hogy én megértem az ilyen hozzáállást is (...). De én el tudom képzelni, hogy azok a gyerekek olyan feszültséggel, mondjuk esetleg négyen-ötven vannak kiemelve, és berakva nevelőcsaládba (...), hogy ő mondjuk ott esetleg tényleg ettől akarja megóvni, hogy ott épségben maradjon a vécé tartálya, vagy nem tudom.” – alkotott vélemény egy helyi fejlesztő, később pedig kifejtette, hogy véleménye szerint a lelki elhanyagolás a „kisebb rossz”:

„Úgy gondolom, hogy itt priorizálni kell a problémákat, tehát a mi gyerekházunkba is járt rendszeresen egy nevelőszülő, a saját vérszerinti gyermekével, de láttam a kapcsolatát a nevelt gyerekeivel. És ha azt nézem mondjuk ebben a családban lelki elhanyagolás van a nevelt gyerekek részére, de az eredeti családban mondjuk milyen problémák mellől emelték ki, akkor én azt mondom, hogy ezt a lelki elhanyagolást esetleg, nem tudom, én mint szakember, fel tudom hívni a nevelőanyuka figyelmét (...).”

A helyi családsegítő azonban teljesen más véleményt fogalmazott meg a helyzetről:

„Én néha azt mondom, hogy lehet, hogy néha jobb lenne, ha szüleiknél maradnának, mert azok legalább szeretik.”

Észrevételeim szerint a községben sokan tudnak azonosulni az utóbbi véleménnyel, amit gyakran azzal indokolnak, hogy – mivel sok esetben a nem megfelelő anyagi vagy életkörülmények miatt emelik ki a gyerekeket a családi környezetükből – a nevelőszülőknek adott fizetésből és egyéb juttatásból rendezni tudnák a származási család helyzetét. Így sokszor nem is lenne szükség nevelőszülőre, vagyis olyan radikális intézkedésekre, mint a gyerek állami gondozásba vétele.

4.6. Nevelt gyerekek a helyi közoktatásban – általános iskola

A helyi iskola két épületben üzemel; egy „alsó iskolában” és egy „felső iskolában”, összesen 18 pedagógussal (11-en az alsó évfolyamokban, 7-et a felső évfolyamokban). A helyi általános iskolában jelenleg 219 gyerek tanul, közülük 73-an nevelt gyerekek – akiket összesen hét

nevelőszülői hálózathoz tartoznak nyilván - , ami azt jelenti, hogy a tanulóknak pontosan az egyharmada nevelt gyerek. Az alábbi táblázatban összeírtam, hogy hogyan mutatnak ezek a számok évfolyamokra bontva:

Évfolyam	Össz. gyerekszám	Nevelt gyerekszám	Nevelt gy. aránya az osztályban
1.	41	17	41,46%
2.	39	12	30,77%
3.	24	6	25,00%
4.	31	8	25,81%
5.	21	8	38,10%
6.	29	7	24,14%
7.	17	8	47,06%
8.	17	7	41,18%

2. ábra Forrás: a szerző saját szerkesztése, adatok: személyesen az ált. iskola igazgatójától

A táblázatot tanulmányozva az első szembetűnő információ az évfolyamok közötti létszámváltozás. Az általános iskola igazgatójával történt beszélgetésem folyamán kiderült, hogy a lemorzsolódás nem számottevő az iskolában, ezért az nem befolyásolja az adott folyamatot, miszerint az egyre kisebb osztályokban egyre több a tanuló. Ennek oka a már korábban említett folyamat, vagyis a faluban történő gyermekvállalás folyamatos növekedése, illetve az ezzel párhuzamosan történő nevelt gyerekek vállalásának egyre gyakoribbá válása. Bár a nevelt gyerekek osztályonkénti aránya nem változik drasztikusan, fontos figyelembe vennünk, hogy míg a nyolcadik osztályosok között csak heten neveltek, addig az első osztályban 17-en. Ennek a különbségnek két lehetséges oka van: az egyik, hogy beszámolóik alapján a nevelőszülők szívesebben vállalnak kisebb gyerekeket, a másik pedig, hogy alapvetően egyre többen fogadnak be államilag gondozott gyerekeket a községben.

Az egyre magasabb jelentkezőszámmal – vagyis az egyre több gyerekkel – már nem sokáig tudja tartani a lépést az iskola. A tornatermet már osztályteremmé alakították, de még így is szükség van a váltott oktatásra, ami azt jelenti, hogy bizonyos osztályoknak délutáni „turnusokban” tartják a tanárok az órákat. Ez azt eredményezi, hogy az egyébként is túlterhelt tanároknak még több feladat nyomja a vállát.

5. Összegzés

Kutatásom fő célja a nevelőszülőség helyzetének bemutatása egy Nógrád vármegyei községben, ami a már említett jelenségen kívül olyan nehézségekkel küzd, mint a droghasználat és -terjesztés, a munkanélküliség, a sorozatos betörések és a kőborkutyák jelenléte. A felderítés kezdetekor négy fő kutatási kérdést fogalmaztam meg, melyeket a következő bekezdésekben válaszolok meg.

1. Mi okozza a nevelőszülők és a nevelt gyerekek egyre növekvő számát?

A válasz sok esetben a kutatott nevelőszülők korábbi élethelyzetében rejlik. Egy részük ugyanis a munkanélküliségre kereste a megoldást, amikor találkozott a nevelőszülőséggel, mint megélhetési forrással. Volt olyan interjúalanyom, aki gyermekei születésekor, volt, aki a COVID időszaka alatt vált munkanélkülivé, és bár a két konkrét eset kötött körülbelül 25 év telt el, egy közös bennük, mindketten olyan bevételi forrást kerestek, ami összeegyeztethető az otthoni, családi jelenléttel. Ezen kívül sokan úgy fogalmaztak, hogy a nevelőszülőség egyfajta trend a faluban, vagyis egyszer felütötte fejét – pontosan 1995-ben - , majd egyre többen választották hivatásuknak. Sok helybéli úgy gondolja, hogy a nevelőszülők számának folyamatos növekedése mögött kizárólag a pénzszerzés motivációja áll.

2. Milyen hatással van ez a jelenség a falura?

A nevelőszülőség elterjedése magával hozza, hogy egyre több nevelt gyermek él a faluban. Ezt az aránylag hirtelen történő gyermekszám-növekedést viszont már igencsak nehezen kezeli a helyi általános iskola, ugyanis annak sem férőhelye, sem pedig tantestületi létszáma nem alkalmas ennyi gyermek fogadására. Az iskolában jelenleg 219 gyerek tanul, akiknek pontosan az egyharmada nevelt gyermek. Összesen 18 pedagógus tanít az intézményben.

A kialakult helyzet a falu légkörére is kihat, ugyanis kialakult egyfajta negatív kép a nevelőszülőkről. Bár a legtöbben kiemelik, hogy vannak pozitív példák – melyeket én magam is személyesen láthattam - , a legmarkánsabb vélemények igen elítélő jelleggel bírtak. Sokan úgy nyilatkoztak a nevelőszülőkről, mint akiknek egyetlen célja a pénzszerzés, emellett pedig súlyosan elhanyagolják nevelt gyermekeiket, illetve bánásmódjukban látványosan megkülönböztetik őket saját gyermekeiktől. Ez a megkülönböztetés általában anyagi és érzelmi szinten történik a beszámolók alapján.

3. Van kapcsolat a falu kisebbségi jellege és a kialakult helyzet között?

Kutatásom során kiderült, hogy van összefüggés aközött, hogy a jelenség helyszíne egy roma falu, és aközött, hogy egyre magasabb a nevelőszülők száma. Az első erre utaló jel az volt, hogy kiderült; egy nevelőszülő kivételével mindenki roma származású. Az interjúk során elhangzott, hogy ez részben annak köszönhető, hogy a környező falvak – pontosabban egy konkrét falu – a példa. Ez egy konkrét eset elmesélésekor derült ki, amikor a község első nevelőszülője arról számolt be, hogy egy szomszéd falubeli látogatása alkalmával javasolta neki munkanélküliségének megoldására a nevelőszülőséget egy ott élő roma származású nő, aki szintén nevelőszülő volt.

Ezen kívül az is kiderült, hogy a nemcigány nevelőszülők nem fogadnak be olyan szívesen roma gyermekeket, mint nem roma társaikat, ez viszont a roma származású nevelőszülőkre nem igaz, kialakult egyfajta „kereslet-kínálat” a roma gyerekek és a roma nevelőszülők esetében. Részben ennek eredményeként sokszor 5-6 nevelt gyerek él egy nevelőszülőnél a faluban.

4. A falu hátrányos helyzetének van bármilyen hatása a nevelt gyermekekre?

A beszámolók alapján ki lehet jelenteni, hogy van. Erre egy konkrét példa, amikor egy helyi drogfogyasztó fiatal hatására az egyik nevelőszülőnél elhelyezett gyermek is elkezdett kábítószerezni. Emellett fontos feltevés, hogy vajon a nevelőszülők és vérszerinti gyermekeik aluliskolázottsága vajon pontosan milyen hatással van a velük együtt élő nevelt gyerekekre. Ezt az összefüggést érdemes lenne egy külön kutatásban felderíteni.

A téma további boncolgatása igen hasznos lenne, és véleményem szerint több irányt is vehetne. Érdekes lenne, ha részletesen átláthatóvá válna, hogy az ott élő nevelőszülők miként élik meg munkásságukat, ugyanis az ebben a témában készült narratív élettörténeti interjúm nagyon fontos részleteket hordoz magában.

6. Felhasznált irodalom

[sz.n.][é.n.] A gyerekek kiemelése a családokból az Európa Tanács tagállamaiban.

<http://www.csagyi.hu/hirek/item/1185-a-gyerekek-kiemelese-a-csaladokbol-az-europa-tanacs-tagallamaiban> (2024. 05. 08.)

[sz.n.][é.n.] Az alapvető jogok biztosának jelentése a kettős szükségletű gyermekek ellátásának helyzetéről. <https://www.ajbh.hu/-/az-alapveto-jogok-biztosanak-jelentese-a-kettos-szuksegletu-gyermekek-ellatasanak-helyzeterol> (2024. 05. 08.)

[sz.n.][é.n.] Gyakran ismételt kérdések. <https://www.neveloszuloiprogram.hu/1gyik.html> (2024. 05. 12.)

[sz.n.][é.n.] Ki lehet nevelőszülő? <https://www.neveloszuloiprogram.hu/> (2024. 05. 05.)

[sz.n.][é.n.] Nevelőszülők képzése. <https://neveloszulok.hu/neveloszuloknek-es-leendo-neveloszuloknek/neveloszulok-kepze/> (2024. 05. 05.)

D. Somogyi Eszter (2023). *Mennyit keres egy nevelőszülő, és milyen jogviszonynak számít a "munkája"?*. Benedetto Gyermekvédelmi Szolgálat <https://benedetto.hu/mennyit-keres-egy-neveloszulo-es-milyen-jogviszonynak-szamit-a-munkaja/> (2024. 05. 05.)

Erikson, Erik (2002). *Gyermekkor és Társadalom*. Budapest, Osiris Kiadó 243-259.

Ferencz Adrienn (2020) Súlyosan veszélyeztetett gyermekek és gyermekjóléti szolgálatok – Amit a gyermekvédelmi jelzőrendszerrel tudni érdemes!. *Jogi Fórum*

Gulyás Edina (2022). A gyermekek gondozását tekintő élethivatásának a kállói nevelőszülő. <https://www.nool.hu/helyi-kozelet/2022/07/masolat-szeretet-es-torodes-terelheti-jo-iranyba-a-gyermekek-eletet> (2024. 05. 08.)

Herczog Mária (1995). A nevelőszülő helye és szerepe a gyermekvédelemben. *Esély*, 1995/2, 82-101.

Herczog Mária (2013). Szakellátásban élő gyerekek és a korai iskolaelhagyás. *Az egész életen át tartó tanulás programja*, 1-13.

Kollár Csaba (2018). Szakértővé válás, illetve a szakértők kiválasztásának és megkérdezésének módszertani kihívásai. *Vezetéstudomány/Budapest Management Review*. XLIX . évf. 2018 . 02 . szám, 71.

KSH (2022). A roma népesség foglalkoztatási aránya a nem roma népességhez képest. <https://ksh.hu/s/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai-2022/4-2> (2024. 05. 08.)

KSH (2022). A települések legfontosabb adatai. <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vizualizaciok/a-telepulesek-legfontosabb-adatai/?ter=08642> (2024. 06. 28.)

KSH (2023) Nevelőszülők 25.1.1.21. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0019.html (2024. 05. 08.)

Molnár Dániel (2010). Empirikus kutatási módszerek a szervezetfejlesztésben. *Humán innovációs szemle*, 2010. 1-2. szám, 69-70.

Országgyűlés Hivatala (2019). Nevelőszülők. *Infojegyzet*, 2019/34. 1-5.

Rácz Andrea (2016). A magyar gyermekvédelemi rendszer fejlesztési lehetőségei a produktív hatalomgyakorlás keretrendszerében. *Társadalom, kulturális háttér, gazdaság*, ISBN 978-80-89691-33-3, 284-288.

Rákó Erzsébet (2019). A gyermekotthonok feladata a roma gyerekek nevelésében. *Iskolakultúra*. 2019/4-5, 123-140.

Rosenthal, Gabriele (2013 [2003]). A történetmesélés gyógyító hatása. In: Bodor Péter (szerk.): *Szavak, képek, jelentés. Kvalitatív kutatási olvasókönyv*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 228-231.

Szopkó Zsófia (2024). *Ez most komoly?! Ennyit kap egy nevelőszülő Magyarországon: ezrek hiányoznak*. Pénzcentrum <https://www.penzcentrum.hu/oktatas/20240312/ez-most-komoly-enyit-kap-egy-neveloszulo-magyarorszagon-ezrek-hianyoznak-1148059> (2024. 05. 05.)

Varró Gabriella (2023). 2000 nevelőszülőt keres az ország! <https://www.sos.hu/hirek/2000-neveloszulot-keres-az-orszag/> (2024. 05. 12.)